

Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).

Спеціальність – 281.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2025. № 12.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2025.12.5>

УДК 305/355.072

A. M. Пугач,

д. держ. упр., професор,

декан інженерно-технологічного факультету,

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5586-424X>

ГЕНДЕРНЕ ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ В ОСВІТІ

A. Pugach,

Doctor of Science in Public Administration, Professor,

Dean, Engineering and Technology Faculty,

Dnipro State Agrarian and Economic University

STATE GENDER POLICY IN EDUCATION

Запропоноване дослідження являється актуальним, бо займає важливе місце у комплексному аналізі державного регулювання щодо можливостей імплементації гендерних питань у сфері освіти.

Метою дослідження виступає виявлення важливості основних рис державного регулювання та імплементації гендерних питань в освіті.

Акцент виставляється на досвіді України, який ґрунтується на провідних сучасних світових практиках, враховуючи контекст сучасних викликів та євроінтеграційних прагнень. У статті визначено, що гендерна

рівність може виступати не лише фундаментальним правом людини, закріпленим у Конституції та міжнародних зобов'язаннях Цілей сталого розвитку ООН, а й ключовим чинником демократизації суспільства та сталого соціально-економічного розвитку. Ставши джерелом для формування цінностей, світогляду та професійних траєкторій, сфера освіти відіграє критичну роль у подоланні гендерних стереотипів та сегрегації.

Матеріалами дослідження виступають публікації українських дослідників, контент-аналіз нормативно-правової бази та доцільність впровадження державного регулювання.

У дослідженні використано комплекс наукових міждисциплінарних методів, які охоплюють як якісні, так і кількісні підходи: 1) контент-аналіз публікацій українських дослідників; 2) аналіз і синтез; 3) індукція та дедукція; 4) візуалізація і декомпозиція.

У дослідженні проведено контент-аналіз нормативно-правової бази, зокрема, Стратегії впровадження гендерної рівності у сферу освіти до 2030 року та Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків». Проаналізовані основні напрями державної політики: що до забезпечення гендерної паритетності в доступі до освіти та особливості впровадження гендерно чутливого підходу до методів, змісту та організації освітніх процесів (наприклад, гендерний мейнстримінг). Автор звертає увагу на здійснення критичного огляду механізмів імплементації, виявляючи професійну гендерну сегрегацію у виборі спеціальностей (наприклад, збільшеність жінок у гуманітарних/педагогічних сферах та чоловіків у професійно-технічній освіті/інженерії), «горизонтальну» і «вертикальну» сегрегацію у освітніх установах (більшість жінок серед викладацького складу та низької представленості на керівних посадах вищого рівня).

У подальших наукових дослідженнях передбачається дослідження теоретичної сутності і практичної реалізації імплементації іноземного досвіду, включаючи європейські директиви. Вони демонструють стратегічну роль держави у забезпеченні запобігання дискримінації та активному

сприянні рівності. Підкреслюється можливість багаторівневого підходу (макро – державна політика, мезо – інституційний рівень, мікро – освітній процес) та важливість необхідності моніторингу та незалежної оцінки для визначення ефективності у вдосконаленні відповідних державних політик.

The proposed study is relevant because it occupies an important place in a comprehensive analysis of state regulation regarding the possibilities of implementing gender issues in the field of education.

The purpose of the study is to identify the importance of the main features of state regulation and implementation of gender issues in education.

The emphasis is placed on Ukraine's experience, which is based on leading contemporary global practices, taking into account the context of current challenges and European integration aspirations. The article states that gender equality can be not only a fundamental human right enshrined in the Constitution and international obligations of the UN Sustainable Development Goals, but also a key factor in the democratisation of society and sustainable socio-economic development. As a source for the formation of values, worldviews and professional trajectories, the sphere of education plays a critical role in overcoming gender stereotypes and segregation.

The research materials include publications by Ukrainian researchers, content analysis of the regulatory framework, and the feasibility of introducing state regulation.

The study uses a set of interdisciplinary scientific methods covering both qualitative and quantitative approaches: 1) content analysis of publications by Ukrainian researchers; 2) analysis and synthesis; 3) induction and deduction; 4) visualisation and decomposition.

The study conducted a content analysis of the regulatory framework, in particular, the Strategy for the Implementation of Gender Equality in Education by 2030 and the Law of Ukraine 'On Ensuring Equal Rights and Opportunities for Women and Men.' The main directions of state policy are analysed: ensuring gender

parity in access to education and the specifics of implementing a gender-sensitive approach to methods, content and organisation of educational processes (e.g. gender mainstreaming). The author draws attention to a critical review of implementation mechanisms, identifying professional gender segregation in the choice of specialities (e.g., the predominance of women in the humanities/pedagogy and men in vocational/technical education/engineering), and 'horizontal' and 'vertical' segregation in educational institutions (the majority of women among teaching staff and low representation in senior management positions).

Further research will examine the theoretical essence and practical implementation of foreign experience, including European directives. They demonstrate the strategic role of the state in ensuring the prevention of discrimination and actively promoting equality. The possibility of a multi-level approach (macro – state policy, meso – institutional level, micro – educational process) and the importance of monitoring and independent evaluation to determine the effectiveness of improving relevant state policies are emphasised.

Ключові слова: *гендер, гендерна рівність, державне регулювання, публічне управління та адміністрування, імплементація, методи, механізми, підходи.*

Keywords: *gender, gender equality, state regulation, public management and administration, implementation, methods, mechanisms, approaches.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Успішна імплементація гендерних питань в освіті вимагає від органів публічного управління політичної волі, фінансового забезпечення та використання багаторівневого підходу для трансформації як формальних правил, так і неформальних гендерних уявлень у суспільстві. Це розширене дослідження з публічного управління присвячене темі державного регулювання та

імплементатії гендерних питань в освіті, з акцентом на досвіді України та міжнародних практиках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні українські та міжнародні дослідники серед яких слід звернути увагу на К. Левченко [1] та М. Б. Г. Малишева [2] займаються стратегією гендерної рівності в освіті та гендерним мейнстримінгом міцно пов'язаним з політикою та освітою. С. Оксамитна приділяє увагу гендерній сегрегації в освіті [3]. Грицай І. О. [4] та Сиченко В.В. [5] досліджують саме гендерні питаннями пов'язані з публічним управлінням та менеджментом у освіті. Слід відзначити, що основна мета досліджень наголосити на потребі переходу від формальної гендерної паритетності до реальної гендерної рівності шляхом викорінення стійких стереотипів, спроби інтеграції гендерно чутливої комунікації та створення сучасного безпечного освітнього простору.

У дослідженні можна стверджувати, що успішна імплементатія гендерних питань вимагає чіткий та збалансований комплексний підхід, посилення інституційної спроможності серед органів управління освітою, більш системної підготовки педагогічних кадрів та залучення всіх цільових груп (здобувачів, освітян, управлінців, батьків) до процесу реформування. Отримані висновки можуть слугувати основою для вдосконалення державної освітньої політики в Україні.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження статті є виявлення важливості основних рис державного регулювання та імплементатії гендерних питань в освіті. Матеріалами дослідження є: 1) публікації українських дослідників; 2) контент-аналіз нормативно-правової бази; 3) доцільність впровадження державного регулювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. У ході дослідження зроблено такі висновки. Державне регулювання та імплементатія гендерних питань в освіті та аналіз публічно-управлінських механізмів підтвердили важливість гендерних підходів.

Серед основних таких можна відмітити гендерну рівність. Вона виступає одним із фундаментальних принципів демократичного суспільства та ключовою метою сталого розвитку. Роль публічного управління у забезпеченні такої рівності, зокрема у сфері освіти, на сьогодні визначається як вирішальна. Державне регулювання має на меті не лише проголошення рівних прав, але й створює ефективні механізми для їх практичної реалізації або імплементації та подолання глибоко вкорінених гендерних стереотипів.

Можна зазначити, що державне регулювання гендерних питань в освіті ґрунтується на низці міжнародних зобов'язань. Серед ключових можна визначити Конвенцію ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW), яка зобов'язує держави вживати заходи для забезпечення рівного доступу до освіти та усунення стереотипних уявлень у навчальних програмах [6]. Також, слід звернути увагу на Пекінську платформу дій [7], яка визначила освіту та підготовку жінок як критичні сфери, Цілі сталого розвитку ООН (ЦСР), зокрема ЦСР 4 (Якісна освіта) та ЦСР 5 (Гендерна рівність) [8]. Для відповідного державного регулювання Україна має розгалужену законодавчу базу: Конституція України (ст. 21) проголошує рівність усіх людей у гідності та правах, Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2005 р.) прямо зобов'язує заклади освіти створювати рівні умови, зокрема під час вступу, оцінки знань, а також вимагає створення підручників, вільних від стереотипних уявлень [9]. Стратегія впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 р. затверджена у 2022 р. розпорядженням КМУ та відповідний Операційний план. Цей документ визначає стратегічний напрямок для гендерної рівності в освітній сфері [10]. Один із перших регуляторних актів Наказ МОН № 839 «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту» (2009 р.), що передбачав заходи для вирішення проблеми гендерної рівності [11].

Незважаючи на наявність законодавчої бази, імплементація гендерної політики у сфері освіти стикається з серйозними викликами, що стають предметом досліджень у галузі публічного управління наразі. Наприклад,

рівність доступу до освіти в Україні визначається формально високою, проте зберігається горизонтальна гендерна сегрегація (концентрація жінок і чоловіків у різних секторах/спеціальностях) [12]. Дослідження С. Оксамитної та інших підкреслюють, що вибір спеціальностей тісно пов'язаний із глибоко вкоріненими культурними уявленнями про «чоловічі» та «жіночі» сфери знань. Що доводить, наразі вектор державного регулювання повинен бути спрямованим не лише на формальні показники, а й на трансформацію культурних стереотипів через освітні програми, підвищення кваліфікації освітян та оновлення навчальних матеріалів [3].

Також, як показує дослідження, існування недостатності гендерної компетентності серед управлінців ґрунтує неефективність імплементації та потребує зростання гендерної компетентності серед державних службовців, управлінців, а саме й сфери освіти та педагогічного складу взагалі. Навіть при наявності гідної та сучасної законодавчої бази, виконання може бути формальним без обізнаності у глибинних механізмах гендерної нерівності. Якщо розглядати спроби міжнародного досвіду (наприклад, Скандинавських країн), то вочевидь доведено важливість спеціалізованих семінарів з урахуванням питань саме гендерного лідерства у публічному управлінні. Доволі необхідна розробка стандартів гендерної компетентності для різних рівнів вищої освіти (зокрема, для спеціальностей «Публічне управління та адміністрування», «Право») та впровадження постійних навчальних програм для чиновників МОН та керівників закладів [11].

На певних етапах можна також відмітити незмінні зовнішні впливи, конфлікти та навіть кризи. Особливо у сучасних умовах збройної агресії, як зазначає Л. Протосавіцька та дослідження пов'язані із SCORE Index, гендерна нерівність може посилюватися. Із критичними змінами державної економіки, результат з'являється миттєво, змінюються умови праці, збільшується тягар роботи по догляду, зростають ризики експлуатації та гендерно зумовленого насильства, що безпосередньо починає впливати на освітній процес та доступи до нього. Ймовірність горизонтальної сегрегації праці може

поглиблюватися, що створить загрози у публічному управлінні соціальним розвитком та освітою зокрема. Державному регулюванню слід включати механізми гендерного аналізу в умовах кризи, адаптуючи освітні політики та програми підтримки до потреб внутрішньо переміщених осіб, жінок та дітей, які постраждали від конфлікту [14].

Розглядаючи механізми публічного управління та їх імплементацію з боку ефективного державного регулювання можна запропонувати класифікацію наступних етапів та інструментів (табл. 1).

Таблиця 1. Класифікація етапів державного регулювання

	Етап	Мета
1.	Системна гендерна компетентність	Впровадження обов'язкових гендерних модулів у програмах підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників та освітніх управлінців.
2.	Створення гендерно чутливого простору	Законодавче та адміністративне стимулювання перегляду навчальних матеріалів, профорієнтаційних програм (особливо у ПТНЗ та ВНЗ), а також забезпечення безпечного освітнього середовища (проти дія булінгу та гендерно зумовленому насильству).
3.	Незалежний моніторинг	Запровадження механізмів незалежної оцінки ефективності гендерних політик (за прикладом Нідерландів), що дозволить ідентифікувати найкращі практики та проблемні зони.

Джерело: сформовано на основі [14; 15; 16].

Можна додати також гендерно-орієнтоване бюджетування як сучасний інструмент публічного управління, що дозволяє аналізувати, як бюджетні витрати у сфері освіти впливають на різні групи жінок і чоловіків. Завдяки йому можна забезпечувати справедливий розподіл ресурсів для досягнення гендерної рівності. Сучасні дослідники, а саме, Л. Супрун та інші підкреслюють важливість ГОБ для фінансування заходів саме сфери освіти [13].

Також гендерна експертиза навчальних матеріалів. Виходить з продовження політики, розпочатої МОН (Наказ № 839), щодо аналізу та усунення стереотипів з підручників, програм та навчальних посібників [11].

Впровадження гендерних курсів/компонентів. Включення гендерних студій або їх компонентів у навчальні програми різних рівнів, особливо у вищій школі, як засіб формування критичного мислення та подолання стереотипів [12].

Висновки з дослідження і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Державне регулювання та імплементація гендерних питань в освіті в Україні здійснюється в рамках міжнародних стандартів та національного законодавства. Однак, ефективність публічного управління у цій сфері залежить від подолання імплементаційних прогалин, які виникають через стійкість соціальних стереотипів, недостатній рівень гендерної компетентності управлінського персоналу та виклики, пов'язані з воєнним конфліктом. Подальший розвиток потребує інтеграції гендерного аналізу та гендерно-орієнтованого бюджетування як ключових інструментів публічного управління. Визначити необхідну та стратегічну роль держави у забезпеченні запобігання дискримінації та активному сприянні рівності. Підкреслити втілення та важливість багаторівневого підходу (макро – державна політика, мезо – інституційний рівень, мікро – освітній процес) та важливість необхідності моніторингу та незалежної оцінки для визначення ефективності у вдосконаленні відповідних державних політик.

Література

1. К. Левченко. Стратегія гендерної рівності в освіті: на кого орієнтована і хто впроваджуватиме. *Нова Українська Школа*. 2023. URL: <https://nus.org.ua/2023/03/16/strategiya-gendernoyi-rivnosti-v-osviti-na-kogo-oriyentovana-i-hto-vprovadzhuvatyme/> (дата звернення 04.12.2025).

2. М. Б. Г. Малишева. Гендерна рівність в освіті: проблеми та перспективи. Матеріали Круглого столу “Гендерна рівноважність учасників освітнього процесу: реалії та перспективи“. К.: Інститут соціальної та політичної психології, 2016. С. 30 – 31.

3. Оксамитна С. М. Самовизначення громадян в соціальній структурі українського суспільства. *Грані. Науково-теоретичний та громадсько-політичний альманах*. 2015. № 1 (117). С. 67–72.

4. Грицяк Н. Формування гендерної політики в Україні: проблеми теорії, методології, практики. Монографія. Київ: Вид-во НАДУ, 2004. 384 с.

5. Сиченко В.В. Механізми упровадження засад гендерного інтегрування у публічному управлінні. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2022. Випуск 32. С.39-45 URL: <https://pag-journal.iei.od.ua/archives/2022/32-2022/7.pdf>

6. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. Відомості Верховної Ради України. Редакція від 06.10.1999. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text (дата звернення 05.12.2025).

7. Пекінська декларація прийнята на четвертий Всесвітній конференції зі становища жінок 15 вересня 1995 року. Відомості Верховної Ради України. Редакція від 15.09.1995. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_507#Text (дата звернення 05.12.2025).

8. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ 86 Президента України від 30.09.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (дата звернення 08.11.2025).

9. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005. № 2866-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 52. С. 561.

10. Про схвалення Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року та затвердження операційного плану заходів на 2022–2024 роки з її реалізації. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.12.2022 № 1163-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2022-%D1%80#Text> (дата звернення 05.12.2025).

11. Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту. Міністерство освіти і науки України. Наказ Міністерства освіти і науки

України від 10.09.2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0839290-09#Text> (дата звернення 08.11.2025).

12. Мілосердов В., Когут І., Будз О., Поліщук О. Гендерна сегрегація у фаховій передвищій та вищій освіті. *Дослідницький звіт*. Cedos. 2024. 99 с. URL: <https://cedos.org.ua/researches/genderna-segregacziya-u-fahovij-peredvyshhij-ta-vyshhij-osviti/>

13. Супрун В. В. (2020). Гендерний підхід та гендерно-орієнтоване бюджетування освіти як пріоритет державної політики України. *Науковий вісник післядипломної освіти*. 2020. Вип. 14. С. 200–230. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vispdoso_2020_14_14

14. Протосавицька Л., Яра О., В Качур В. Гендерна (не)рівність в Україні: правове регулювання як гарантія впровадження. 2023. Вип.13. С. 25–43. URL: <https://doi.org/10.3167/IJSQ.2023.130203>

15. Про створення безпечного освітнього середовища в закладі освіти та попередження і протидії булінгу (цькуванню). Лист Міністерства Освіти і Науки України 1/9-436 від 14.08.2020 р. URL: <https://mon.gov.ua/npa/prostvorennya-bezpechnogo-osvitnogo-seredovisha-v-zakladi-osvitita-poperedzhennya-i-protidiyi-bulingu-ckuvannnyu>

16. Зайчук В.О. Впровадження гендерних підходів у роботу комітетів Верховної Ради України. Практичний посібник. К.: К.І.С., 2005. 186 с. URL: https://gender.org.ua/images/lib/vprovadzhennya_u_robotu_vru.pdf

References

1. Nova Ukrainska Shkola (2023), “Gender Equality Strategy in Education: Who it Targets and Who Will Implement it”, available at: <https://nus.org.ua/2023/03/16/strategiya-gendernoyi-rivnosti-v-osviti-na-kogo-oriyentovana-i-hto-vprovadzhuvatyme/> (Accessed 04 December 2025).

2. Malysheva, M. B. H. (2016), “Gender Equality in Education: Challenges and Prospects”, *Materialy Kruhloho stolu* [Materials from the Round Table Discussion] Institute of Social and Political Psychology, Kyiv, Ukraine, pp. 30–31.

3. Oksamytna, S. M. (2015), “Self-determination of citizens in the social structure of Ukrainian society”, *Hrani. Naukovo-teoretychnyi ta hromadsko-politychnyi almanakh*, vol.1, pp. 67–72.

4. Hrytsiak, N. (2004), *Formuvannia hendernoï polityky v Ukraini: problemy teorii, metodolohii, praktyky* [Gender Policy Formation in Ukraine: Problems of Theory, Methodology, Practice], NADU, Kyiv, Ukraine.

5. Sychenko, V.V. (2022), “Mechanisms for implementing the principles of gender integration in public administration”, *Publichne upravlinnia i administruvannia v Ukraini*, vol. 32, pp. 39–45, available at: <https://pagjournal.iei.od.ua/archives/2022/32-2022/7.pdf> (Accessed 05 Dec 2025).

6. The Verkhovna Rada of Ukraine (1999), United Nations Convention “On the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women”, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text (Accessed 05 December 2025).

7. The Verkhovna Rada of Ukraine (1999), Beijing Declaration “Adopted at the Fourth World Conference on Women on September 15, 1995”, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_507#Text (Accessed 05 December 2025).

8. President of Ukraine (2019), Decree “On the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period up to 2030”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (Accessed 08 November 2025).

9. The Verkhovna Rada of Ukraine (2005), The Law of Ukraine “On Ensuring Equal Rights and Opportunities for Women and Men”, *Ofitsijnyj visnyk Ukrainy*, vol. 52., p. 561.

10. Cabinet of Ministers of Ukraine (2022), Order “On Approval of the Strategy for Implementation of Gender Equality in the Field of Education until 2030 and Approval of the Operational Plan of Measures for its Implementation for 2022–2024”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2022-%D1%80#Text> (Accessed 05 December 2025).

11. Ministry of Education and Science of Ukraine (2009), “On the Implementation of Gender Equality Principles in Education. Ministry of Education and Science of Ukraine”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0839290-09#Text> (Accessed 05 December 2025).

12. Cedos (2024), Research Report “Gender Segregation in Professional Pre-Higher and Higher Education”, available at: <https://cedos.org.ua/researches/genderna-segregacziya-u-fahovij-peredvyshhij-ta-vyshhij-osviti/> (Accessed 05 Dec 2025).

13. Suprun, V. V. (2020), “Gender approach and gender-responsive budgeting in education as a priority of Ukraine's state policy”, *Naukovyi Visnyk pislidyplomnoi osvity*, vol. 14, pp. 200–230, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vispdoso_2020_14_14 (Accessed 05 Dec 2025).

14. Protosavitska, L. Yara, O. and Kachur, V. (2023), “Gender (In)equality in Ukraine: Legal Regulation as a Guarantee for Implementation”, *International Journal of Social Quality*, vol. 13, pp. 25–43, available at: <https://doi.org/10.3167/IJSQ.2023.130203>

15. Ministry of Education and Science of Ukraine (2009), “On the Creation of a Safe Educational Environment in Educational Institutions and the Prevention of and Counteraction to Bullying (Harassment)”, available at: <https://mon.gov.ua/npa/pro-stvorennya-bezpechnogo-osvitnogo-seredovisha-v-zakladi-osvitita> (Accessed 05 December 2025).

16. Zaichuk, V.O. (2005), *Vprovadzhennia gendernykh pidkhodiv u robotu komitetiv Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Integration of Gender Approaches into the Work of the Committees of the Verkhovna Rada of Ukraine], K.I.S., Kiyv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 15.12.2025 р.